

Розділ I. ФІЛОСОФІЯ

УДК 141.132:37.013.42

В.А. Личковах, д-р філос. наук, професор

Чернігівський державний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

УНІВЕРСАЛІЗМ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ВІДЧУЖЕННЮ (із слов'янських традицій просвітництва і соціальної педагогіки)

Автор статті розглядає універсалізм як сучасний просвітницький рух, який виявляється передусім у сфері екології та соціальної педагогіки, у вирішенні глобальних проблем природокористування і захисту духовності людини. Співвідносяться основні традиції обґрунтування універсалізму в польському, українському та російському просвітництві, в етнонаціональних моделях слов'янської взаємності.

Ключові слова: універсалізм, відчуження, соціальна педагогіка, просвітництво, слов'янська взаємність.

Автор статьи рассматривает универсализм как современное просветительское движение, выявляющееся прежде всего в сфере экологии и социальной педагогики, в решении глобальных проблем природопользования и защиты духовности человека. Соотносятся основные традиции обоснования универсализма в польском, украинском и российском просветительстве, в этнонациональных моделях славянской взаимности.

Ключевые слова: универсализм, отчуждение, социальная педагогика, просветительство, славянская взаимность.

The author of the article regards universalism as a modern enlightenment movement which manifests itself primarily in the field of ecology and social pedagogics, in solving the problems of utilization of nature and protecting individual spirituality. He reveals the main traditions of substantiating the universalism in Polish, Russian and Ukrainian Enlightenment, in ethno-national models of Slavic unity.

Key words: universalism, alienation, social pedagogics, enlightenment, Slavic unity.

Універсалізм – це сучасний інтелектуальний і просвітницький рух, пов'язаний із вирішенням глобальних екологічних, ринково-економічних, етнокультурних та педагогічних проблем людства, що виник напередодні ХХІ сторіччя. Гасло цього руху – "До солідарності всіх людей!", створення "третього Заповіту для третього тисячоліття". Найвища ідея універсалізму – планетарна інтеграція народів і національних культур для переборення війн і суспільних бідувань, міждержавних та міжетнічних конфліктів, соціального і духовного подолання відчуження, або так званої алієнації людини. Світогляд і філософія універсалізму спираються на багатотисячлітні традиції економічної співпраці, політичного порозуміння, національної злагоди, діалогу культур.

Універсалізм не є тототжним космополітизму і має свої специфікації в етнонаціональних і релігійних моделях способу життя, моралі, мистецтва, освіти, виявляючись у транскультурних комунікаціях. Притаманно це перш за все тим регіонам та етносам (суперетносам), котрі знаходяться на "стику", "пограниччі", "помежев'ї" культур (зокрема, слов'янських). Саме на "кордонах" національних культур і відбувається, за М. Бахтіним, їхня "зустріч" і "діалог", виникає інтенція планетарної інтеграції народів, "Заходу" і "Сходу", "Півночі" й "Півдня". Саме у культурному "полілозі" нації досягають розуміння власної ідентичності, знаходячи в поліфонії культурного космосу своє неповторне й унікальне місце (унікальне виявляється через універсальне!). Становлення і розвиток суперетносів, багатонаціональних спільнот, сучасна євроінтеграція доводять цивілізаційну закономірність та перспективність інтеграційних процесів у світовому контексті універсалізму як руху народів назустріч один одному, як їхня планетарна «ноосферна» конвергенція. Адже антитеза універсалізму – національне і культурне відчуження, чи то етнічний партикуля-

ризм, або духовна автаркія нації, її самообмеженість, нарцисизм, провінційність, духовна «самотність» у цивілізаційній «робінзонаді».

У практичному вимірі універсалізм виявляє себе сьогодні передусім у галузі екологічної діяльності та соціальної педагогіки, у вирішенні проблем природокористування і захисту духовності людини, тобто проблем людського буття в його природних та етнокультурних вимірах. Саме універсалістичні ідеї протистоять світовій екологічній та антропологічній кризі. Порушення балансу суспільства і природи, руйнування "екології людини", забруднення довкілля, Чорнобильська катастрофа, аварія АЕС в Японії – все це сприймається як загальнолюдське лихо, потребує спільних зусиль. Тому на методологічних засадах універсалізму формується глобальна екологія та соціальна педагогіка, які повинні осмислити планетарні екологічні та людинотворчі процеси, віднайти програму їхньої оптимізації. Це є можливим на ґрунті співпраці вчених різних спеціальностей, їхньої кооперації в парадигмі синтезу наук (про що йшлося на I Всесвітньому конгресі універсалізму у Варшаві) [1]. З універсалістичних ідей складаються методологічні засади сучасної педагогіки, її трансформації в контексті інтеграційних процесів як у науковому світогляді, так і культурній свідомості народів.

Зокрема, дуже важливою з розгляду універсалізму як метафілософії сучасної освіти уявляється інтеграція гуманістики та екології, відшукання природного в людині та людського у природі. Невипадково майбутня цивілізація людства мислиться як «екогуманістична» (Г. Сколімовський). Отже, виникає нагальна потреба у цілісній, універсалістичній концепції "світу людини", і не на щаблі "часткового" індивіда, а на рівні людства в цілому, в його історичних та сучасних етнокультурних модифікаціях. Людство шукає оптимальні форми конвергенції та інтеграції соціокультурного буття, спираючись на сучасні досягнення «наук про природу» і «наук про дух», новітніх технологій (напр., нанотехнології), освіти і культури [2].

З розгляду філософії універсалізму мова йде передусім про культурно-історичне становлення так званої "планетарної", "ноосферної" свідомості. Народжується вона на сучасному зламі століть і тисячоліть завдяки технотронній революції і поступовому подоланню соціальних і національних конфронтацій. У підвалинах культурно-цивілізаційних інтегративних процесів лежить космізація багатьох екологічних і соціально-економічних проблем, а також глобалізація сучасних систем інформації та комунікацій, освіти і виховання (мережа Інтернет, Болонський процес, Ротаріанські клуби тощо). Саме тому можна говорити про появу єдиних, міжнаціональних форм трансляції й сприйняття вселюдського досвіду, що збагачуються науково-технічними, культурно-освітніми та художніми досягненнями постіндустріального, технотронного, інформаційного суспільства.

Проте і досі існують соціологічні й антропологічні проблеми, пов'язані з недоліками "традиційного", індустріального суспільства. Одна з них – проблема всезагального відчуження, що має не лише потужні економіко-соціальні підстави, але й багатовимірні духовні, художньо-естетичні, педагогічні аспекти, які набувають актуальності у філософії освіти та соціальній педагогіці всіх колишніх (пост)соціалістичних країн, у тому числі Польщі та України [3].

Зокрема, можливість відчуження при соціалізмі була постульована у польській філософії, соціології, естетиці ще на початку 60-х років XX ст. Не без впливу західних мислителів (приміром, представників фрейдомарксизму), феномен відчуження тлумачився гранично широко – як глобальна дегуманізуюча сила, що збільшується

за мірою розвитку сучасної техногенної цивілізації. Поява чуждості, ворожості, розірваності в міжлюдських стосунках пояснювалась в основному техніко-економічними, соціально-політичними, психологічними чинниками. До відкритих К. Марксом класичних типів відчуження при капіталізмі додавались нові різновиди, характерні для будь-яких сучасних формацій (урбаністичне, маскультурне, соматичне). Марксова теорія відчуження екстраполювалась на індустріальне й технотронне суспільство, трансформуючись у постмарксистські концепції, особливо в часи польської «Солідарності».

Спробу типологізації феноменів алієнації (відчуження) одним із перших у Польщі зробив Стефан Моравські. Відомий польський філософ і естетик розрізняє, поперше, ті види відчуження, котрі об'єктивно притаманні динамічному типові цивілізації ХХ століття: науково-технічне, технологічне, політико-ідеологічне (приміром, культ особи). По-друге, виокремлюються суб'єктивні аспекти алієнації, пов'язані з технічним раціоналізмом "людини виробляючої", суперечністю між її глибинним підсвідомим і "понад-Я". По-третє, у сфері культури і мистецтва алієнаційні процеси приводять до відриву творця від соціуму (митець як аутсайдер суспільства), до трагічного переживання соціального часу (приклад творчості М. Пруста).

Виходячи з тези К. Маркса про ворожість "дикого капіталізму" мистецтву, інший польський філософ Станіслав Пазура розглядає процеси відчуження у сфері "масової" художньої культури. Дія відчуження, на його думку, поширюється як на митця і його витвір, так і на сприймача. У кінцевому рахунку відбувається комерціалізація мистецтва, втрата безпосереднього зв'язку між творцем та споживачем, ізоляція митця від суспільства та його духовних потреб. Ці процеси супроводжуються ідеологічним відчуженням та атомізацією соціальних відносин, що згубно впливає на мистецтво, освіту, соціальну педагогіку, естетичне виховання.

Типові випадки "естетичної алієнації" описує також Єжи Охоцкі, котрий розрізняє такі модуси відчуження у сфері художньої культури:

1. Недієвість естетичних потреб, що доводить їх до мінімалізації та дегенерації.
2. Підпорядкування творчої діяльності іншим, чужим їй нехудожнім потребам (комерціалізація мистецтва, яка посилюється у масовій культурі як у традиційному, так і в сучасному суспільстві).
3. Залежність форми і змісту художнього твору від руху попиту та споживання, тобто кон'юнктурність мистецтва, перетворення його у своєрідний товар на політичному та ідеологічному ринку.
4. Стихійність художнього розвитку, що є характерною, навпаки, для деідеологізації мистецтва, його відриву від пануючого світогляду й естетичних і просвітницьких теорій.
5. Відбиття у художньому творі феномена відчуження в його прихованій або наявній формі.

У той же час багато польських філософів і естетиків вбачають можливості спротиву мистецтва соціальній та естетичній алієнації (те, що С. Моравські називає контралієнацією). Протистояння художньої культури процесам відчуження соціуму та особи виявляється в сутності та соціально-естетичних функціях мистецтва. Контралієнація ґрунтується на міметичному та експресивному характері мистецтва, на його гуманістичних цінностях. Саме високий гуманізм етнонаціональних художніх шедеврів, пріоритет загальнолюдських начал у художній культурі минулого і су-

часного роблять мистецтво потенційною галуззю подолання відчуження. Вихід у "соціальну естетику" та соціальну педагогіку Аліція Кучинська називає однією з найважливіших функцій художньої культури, духовної діяльності загалом.

Завдання сучасної філософії освіти, естетики та педагогіки, яких би орієнтацій вони не дотримувались, – визначення реальних можливостей мистецтва в емансипації чуттів суспільної людини, знаходження місця і ролі художньої культури у процесах гуманізації, що веде до "відкритого" суспільства. Разом з мистецтвом долається чуттєва алієнація, розкриваються соціальні та антропологічні горизонти *homo aestheticus* як *homo universalis*.

Сучасна ситуація "пост" (постсуспільство, посткультура, постлюдина) також потребує свого осмислення в адекватних концепціях та категоріях. І не випадково у постіндустріальному, технотронному світі з'являються науково-дослідницькі й культурно-просвітницькі організації типу "Римського клубу" та Міжнародного наукового товариства універсалізму. На засадах інтегрального інтелекту виробляються колективні ідеї та загальнозначущі моделі технологічного й соціокультурного поступу людства, апробуються можливі контакти та кооперативні форми планетарного міжнародного співробітництва, транскультурних комунікацій.

Універсалізм виявляється у пошуку загальнолюдського, гуманістичного змісту багатьох традиційних і сучасних філософських, соціологічних, культурологічних і педагогічних понять. Адже вони виконують роль категоріальних інтеграторів, у яких узагальнюється досвід розвитку світової цивілізації, науки, техніки, моралі, освіти, мистецтва, в яких є і етнонаціональні виміри. Крім конкретно-історичного, соціально мінливого змісту світоглядних понять, їм притаманний і певний трансісторичний, метафілософський, універсалістичний гуманітарний контекст.

Саме такий універсалістичний зміст належить категорії "людське світовідношення", концепція якого завжди лежить у підвалинах будь-якого філософування, просвітництва, соціальної педагогіки, маючи тому не тільки метафілософський, а й метапедагогічний характер. У світовій філософії освіти проблема світовідношення, якщо не термінологічно, то концептуально є пов'язаною зі світоглядною, аксіологічною, екзистенціальною проблематикою. Від основної світоглядної опозиції "людина - світ" до ідеї "присутності" або "відчуження" людини у світі, духовної ситуації алієнації або контрالیєнації сягають її дослідницькі обрії. Проте залежно від епохи або специфіки філософського напряму проблема світовідношення трансформувалася у різні методології й дістала різноманітних термінологічних виразів. Досить згадати про протилежність західноєвропейського раціоналізму та східного сенсуалізму, в котрих світовідношення (свідомість) розглядалося, відповідно, як атрибут "розуму" й атрибут "душі". Полярність Заходу та Сходу в розумінні світовідношення тут виявилася в різниці "ментального" і "душевного", "свідомості" і "психіки", у відповідному утвердженні їх життєвого пріоритету в соціальній педагогіці різних народів.

Зацікавленість у дослідженні людського світовідношення є глибинно притаманною загальнослов'янській ментальності. Універсалістична ідея спільного, "соборного" світу людини завжди була характерною, зокрема, для світоглядних традицій української філософської думки, що здавна мала як "софійну", так і "кордоцентричну" душу [4]. Від "Слова про Ігорів похід" до пантеїзму Г. Сковороди і "філософії серця" П. Юркевича, від універсалізму Л. Барановича до космізму В. Вернадського, від історіософії Д. Чижевського до софіології С. Кримського бачення світу в цілому,

образи цілісного світовідношення складала неодмінний контекст філософування, заповітної сповідальності автора. Активно опрацьовується концепція "людина і світ" у сучасній польській педагогіці, філософії, психології, естетиці (І. Войнар, М. Голашевська, А. Кучинська, А. Пултавські, Т. Томашевські та ін.).

Спільнослов'янське світосприйняття з його розлогими переживаннями просторових перспектив завжди центрувалося людиною як серединною точкою буття, від котрої походили численні антропоморфні образи. В історичному житті слов'ян виникала єдина етнокультурна цілісність духовно-чуттєвих відношень, в яких людина була не лише мірою простору, але і його деміургом. У спільному слов'янському міфологічному та християнському світовідношенні людина переносила свою духовність на світ і з активністю переживала створені нею у світі "два гради" – "горній" та "дольній". Ці міфопоетичні та релігійні уявлення розповсюджувалися по всьому тілу слов'янського суперетносу, як і в загальнолюдській цивілізації та культурі. Космологічні, універсалістичні ідеї набували глобального характеру.

Взагалі космозмізм світовідношення, метафілософія і метапедагогіка універсалізму тією чи тією мірою є притаманними будь-якому етносу. І не стільки тому, хто підкорює земні простори, скільки тому, хто підноситься у своїй міфології, релігії, фольклорі, мистецтві, освіті до "горнього" світу істини, добра, краси, святості [5]. Такі традиції походять від того особливого, духовно-універсального ставлення до світу, котре шанується слов'янськими народами як "істинна релігія" світовідчування і світодіяння. Сьогодні це називається екологічною культурою, "екогуманізмом", в якому світоглядний універсалізм стає справжньою "контраліснацією", подоланням відчуження людини від природи, а надто людини від людини, нації від нації, однієї етнокультури від іншої.

Тому для сучасної філософії освіти та соціальної педагогіки є вкрай необхідним звертання до національних традицій просвітництва, до переломлення загальнолюдських гуманітарних ідей в етнокультурних традиціях. Так, глобальний рух універсалізму дістає свої буттєві та світоглядні підвалини в історії етнонаціональних культур, транскультурних комунікацій на рівні суперетносів. Спільні інтелектуальні, логічні, категоріальні структури наповнюються тут конкретним регіональним та трансісторичним змістом, входять у транскордонні контексти діалогу культур, як наприклад, у слов'янському світі.

Просвітницька ідея слов'янської взаємності (від Кирило-Мефодіївського товариства в Києві до I Всеслов'янського конгресу 1848 р. у Празі) має численні витoki і прояви в українському, російському, польському, чеському тощо родовому бутті й соціальній свідомості. Ще М. Бердяєв зазначав, що "всеслов'янська самосвідомість" містить у собі кілька культурно-історичних та релігійних типів і за обсягом вона є ширшою, аніж будь-яке етноцентричне слов'янофільство (в тому числі і т. зв. "месіанізм"). Діалог слов'янських етнокультур спирається на ідеї «універсалізму» як єдності розмаїтого, як метафілософії та світогляду інтеграції планетарного людства.

Зазначимо основні традиції соціологічного та культурологічного обґрунтування універсалізму в польському, російському та українському просвітництві, в етнонаціональних моделях слов'янської єдності, що мають архетиповий характер для сучасної філософії освіти та діалогу культур.

1. Концепція універсальності польського духу, плюралізму й діалогу в польській історії, що висунув професор Варшавського університету Януш Кучинський [1]. Його узагальнювальна інтерпретація універсалізму як метафілософії сучасного гумані-

зму, нового способу мислення, такої парадигми освіти і культури, яка постійно розширюється через досвід життя, науки і мистецтва. Дослідження ідей універсалізму через польські традиції просвітництва у працях А. Валіцького (напр., про А. Міцкевича, Ю. Словацького, А. Гуровського – визнаного представника польського слов'янофільства). Розроблення "польської ідеї" в контрліберальних хронотопах людського життя професором Люблінського університету З. Цацковським.

2. Загальнослов'янська транскультурна ідея як вияв російського духовного універсалізму, "руської вселюдності". Ґрунтується на засадах православного розуміння "общинності", "соборності", "хорового начала" російської душі, на християнсько-універсалістському архетипі "вселюдини" (Ф. Достоевський). У слов'янських культурах дістала філософське обґрунтування через традиції "філософії вседності" В. Соловйова, історіософії М. Бердяєва і Д. Чижевського, вчення про сенс історії представника Львівсько-Варшавської школи К. Твардовського.

3. Деякі соціологічні та культурологічні ідеї православної та католицької церков у світлі християнського екуменічного руху, що зближують слов'янські народи з різними конфесійними уподобаннями. Специфічна роль уніатської, греко-католицької конфесії в західних регіонах України та Білорусі, а також у східних регіонах Польщі. Об'єднавчі заклики Папи Римського Іоанна Павла II та Всесвітньої Православної Церкви до "діалогу" між різними релігіями та християнськими конфесіями, що визнані Вселенською Патріархією.

4. Вчення філософського космізму в Росії та в Україні, що акцентує спільне космічне походження та призначення людства, його «ноосферне» майбуття. Концепція універсальної природи людини (мікрокосму) та її зв'язку з космічним цілим (макрокосмом) просякає східнослов'янський світоглядний універсалізм від М. Ломоносова і Г. Сковороди до К. Цюлковського і В. Вернадського. Особливо важливі в цій традиції українська "філософія серця" П. Юркевича і теорія "спільної справи" М. Федорова. У педагогічній думці останнього філософський космізм виявляється, зокрема, як "принцип палуби", який перетворює всю планету Земля в навчальну палубу глобального космічного корабля, з котрого йде дослідження й споглядання Космосу, що складає основний зміст освіти й виховання в умовах космічного "крейсерування" людства. Нині на базі Міжнародної академії духовних наук йде становлення нового наукового напрямку – «ноології» як вчення про Дух, Світовий Розум [2].

5. Реріхівський рух "мир завдяки культурі". Просвітницька ідея універсалізму обґрунтовується єдністю культурних джерел і соціальних надзавдань людства, спільністю "культурної душі" всіх народів. Майбутня культура ноосферного людства виводиться з інтеграції західної технологічної цивілізації, східної життєвої мудрості, православної релігійної моральності (символічне "знамено світу" М. Реріха). Ноологія тут пов'язується з теософією.

6. Концепція "євразійства", що була поширеною серед російської еміграції 20-30-х років і знову відроджується нині, зокрема в геополітичній та геокультурній стратегії «Євро-Росії». Крім широкого "континентального проекту", включає в себе розуміння сенсу історії та культурної долі слов'янських етносів (Росія, Україна, Польща) як посередників між Заходом та Сходом, Європою та Азією. Намагається витлумачити таємницю слов'ян їхньою синтетичною "євразійською душею", що є передпосилкою універсалістичної місії слов'янства. Проте сьогодні з'являються тенденції перетворення цієї концепції в політичну, соціологічну та культурологічну утопію [6].

7. Вчення про етногенез та суперетноси, про пасіонарне піднесення націй Льва Гумільова. Його спроба обґрунтувати інтегративні функції "пасіонарних" націй в історії людства (зокрема слов'янського суперетносу). Відзначається близькість цього вчення до етнонаціонального "месіанізму", але в умовах кризи цивілізації та апокаліптичних передчуттів футуристичні сподівання на «пасіонарність» слов'янських народів та етнокультур можуть виявитись не зайвими і не марними.

8. Окремі положення українського та російського слов'янофілства, що підносяться над національно обмеженим горизонтом автаркії, етнічного партикуляризму. Становлення ідей слов'янського універсалізму в Товаристві об'єднаних слов'ян, у Кирило-Мефодіївському товаристві (Т. Шевченко, П. Куліш, М. Костомаров, М. Гулак, В. Білозерський), у творах філософів та письменників еміграції, у світогляді всесвітньої російської та української діаспори (О. Бердник). Універсалізуюча функція польської еміграції, Міжнародного слов'янського комітету, зокрема у процесах євроінтеграції [7].

9. Ідеї універсалізму в публіцистиці одеського "друга української справи" Володимира Жаботинського. Низка його статей була присвячена проблемі взаємозв'язку національної ідентифікації України з її входженням у світове ціле. В. Жаботинський утверджував "право й можливість бути і залишатися самим собою і голосно називатися своїм національним ім'ям: лише за цієї умови здійсненне справжнє братерство між ним та людьми іншої крові" [8].

10. Просвітницькі традиції польського універсалізму (Я. Кохановські) в сучасних польських філософсько-соціологічних та культурологічних дослідженнях:

- духовних засад національної ідентичності (М. Крупець);
- суспільно-політичних ідей в історії Польщі (Ч. Бартнік) [9];
- проблеми поступу у філософії (А. Захаріаш), специфіки "критичного" філософського мислення (С. Симолюк) [10];
- метафілософії універсалізму як підґрунтя філософії освіти та соціальної педагогіки стосовно сучасної молоді (Я. Кучинські, А. Клоковська, Я. Рейковські) [11] тощо;
- історії філософії слов'янських народів (С. Єдинак, Г. Сколімовський, Б. Кригер, Е. Старчинська-Костюшко та ін.) [12].

Звичайно, всі ці просвітницькі традиції слов'янського універсалізму і діалогу культур не є рівнозначними і мають різну історико-культурну та релігійну глибину. Проте в них є прагнення до духовної взаємності слов'янських народів, до досягнення універсальних цінностей християнської культури як основного змісту європейського вектора становлення ноосфери. Ідеї слов'янської духовної інтеграції немов моделюють вселюдський універсалізм, а слов'янські традиції діалогу культур можуть слугувати буттєвими підвалинами складання космосу етнонаціональних культур. Адже універсалізм, всупереч вульгарним уявленням, – це не космополітизм, і він приводить не до культурного відчуження націй, а навпаки, до їхньої самоідентифікації в контексті планетарної цілісності, де Людство мислить себе Людиною, і де кожна національна культура складає неповторний компонент вселюдської ноосфери, на ґрунті чого відбувається полілог етнокультур.

Слов'янський світ має глибинні культуротворчі сили гідно увійти до планетарної цивілізації, внести до неї свій самобутній духовний внесок. Значною мірою це стосується України, де ідеї свободи, братства, вселюдського універсалізму, спротиву соціальному і національному відчуженню завжди мали великий вплив у культурі, мистецтві, просвітництві, школі (від К. Ушинського і С. Русової до В. Сухомлинсь-

кого і сучасної української філософії освіти). Сьогодні соціологічні та культурологічні ідеї універсализму як національної і культурної "контр-алієнації" можуть бути провідними в гуманітарній та фаховій підготовці митців, культурників, освітян.

Список використаних джерел

1. *Kuczynski Janusz*. What Is Universalism? // *Dialogue and Humanism*. – W., 1992. – № 3-4; Личковах В. Новий камінь Сізіфа? (роздуми про I Всесвітній конгрес універсализму) / В. Личковах // *Філософська та соціологічна думка*. – 1994. – № 3-4. – С. 225-229.
2. *Личковах В. А.* Манифест Международной академии духовных наук / В. А. Личковах // *Теоретические и методические основы профессионально-педагогической подготовки студентов*. – Симферополь, 2006. – С. 264-266.
3. *Феномен* отчуждения в различных культурных парадигмах: сборник. – Симферополь, 1993.
4. *Личковах В. А.* Софіологія Сергія Кримського на тлі української філософії етнокультури / В. А. Личковах // *Вісник ЧНПУ*. – Вип. 95: Треті Всеукраїнські Кулішеві читання «Феноменологія софійності в українській культурі. Запити філософських смислів у мові, мистецтві, літературі». Серія «Філософські науки». – Чернігів, 2011. – С. 3-6.
5. *Яблонский Э. Г.* Космос и Дух, или Два подхода к идеальному в философии русского космизма / Э. Г. Яблонский // *Перспективы метафизики*. – СПб., 1997.
6. *Гуляев П.* Смысл Белого Возрождения / Павел Гуляев // *Атеней: Русский международный журнал*. – № 8. – М., 2007. – С. 2-5.
7. *Личковах В.* Слов'янський Sacrum – скарбниця Європи / Володимир Личковах. – К., 2010.
8. *Жаботинський В.* Українська душа здатна до найвищих злетів самобутньої культурної творчості / Володимир (Зеев) Жаботинський // *Україна: Ілюстрований тижневий часопис*. – 1993. – № 8. – С. 9.
9. *Sens polskiej historii / praca zbiorowa*. – W., 1990.
10. *Filozofia: uniwersalność i roznorodność*. – W., 1990.
11. *Pokolenie przelomu: T. 1-2*. – W., 1991.
12. *Navigare necesse est: Ksiega jubileuszowa dla Profesora Wojciecha Slomskiego z okazji 40. urodzin*. – W., 2009.

УДК 7.034.7(477)

Н.А. Ємець, канд. філос. наук, доцент

Чернігівський державний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ВИХІДНІ ПРИНЦИПИ УКРАЇНСЬКОГО БАРОКО ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО СОЦІУМУ

Розглядається вплив основоположних принципів української ментальності на процес становлення українського (козацького) бароко та його вияв у формуванні українського соціального середовища.

Ключові слова: *колізійність буття українського народу, антеїзм, індивідуалізм, поліфонізм, екзистенційний кордоцентризм.*

Рассматривается влияние основополагающих принципов украинской ментальности на процесс становления украинского (казацкого) барокко и его проявление в формировании украинской социальной среды.

Ключевые слова: *коллизионность бытия украинского народа, антеизм, индивидуализм, полифонизм, экзистенциальный кордоцентризм.*

The influence of the fundament principles of the Ukraine mentality on the process of the Ukrainian (Cossacks) baroque establishing and its manifestation in forming the Ukrainian social environment is studied in the article.

Key words: *collision of Ukrainian people being, anteism, individualism, polifonism, existential cordocentrism.*

XVII-XVIII століття є надзвичайно суперечливим і неоднозначним періодом в історії українського народу. Друга половина XVII ст. ознаменувалась початком Руїни, на зміну якій прийшов період Гетьманщини, що тривав до кінця XVIII ст. Історики вважають, що для цієї доби характерна так звана "смугаста політика": періоди